

PROVET I EVANGELISK-LUTHERSK RELIGION 16.3.2016 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll och poängsättningar som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Religionsundervisningens centrala uppgift är att göra den studerande förtrogen med sin religion. Vid sidan av detta gör den studerande sig förtrogen också med andra religioner från deras egna utgångspunkter. Religion granskas som ett mångsidigt fenomen som relaterar till moral, kultur och samhälle. För det utnyttjas religionernas egna källor, teologisk och religionsvetenskaplig forskning samt aktuellt material som medierna förmedlar.

I provet i religion bedöms den studerandes kännedom om sakinnehållet i lärokursen i religion samt den lämpliga och precisa användningen av centrala begrepp som berör religioner och livsåskådningar. Dessutom bedöms förmågan att kritiskt granska kunskap om religioner och livsåskådningar, till exempel genom att analysera bilder, statistik och textbaserat material. Ett gott svar är strukturerat och logiskt till sitt sakinnehåll. Det visar också att den studerande självständigt behärskar kunskap om religioner och livsåskådningar och förmår tillämpa och utveckla kunskapen. I svar som kräver diskussion förväntas den studerande kunna skriva om religionsfrågor på ett analytiskt sätt samt förmå ta ställning till ett problem ur olika synvinklar.

Uppgift 1

Begreppet naturreligioner motsvarar begreppet urfolkens religioner, stamreligioner, primitiva religioner, etniska religioner eller skriftlösa kulturernas religioner. Dessa religioners rötter går tiotusentals år tillbaka i tiden. Det är svårt att uppskatta antalet anhängare, men det rör sig i varje fall om några procent av världens befolkning. Nyss nämnda religioner praktiseras alltså runt om i världen, bland annat i Afrika, Sydostasien och Sydamerika. Nyhedendomen, en religiös strömning som nuförtiden har brett ut sig i Europa och USA, har vissa gemensamma drag med naturfolkens religioner (t.ex. wicca, nyschamanism).

Naturreligionerna är inte en enhetlig religion, men t.ex. följande drag utmärker de flesta av dem:

- muntlig tradition (myter, berättelser, riter, magi)
- tron på någon slags högre ande, andar eller väsen
- man tror att det gudomliga är närvarande överallt i naturen (panteism, mana)
- en nära förbindelse med naturen
- ett mytiskt släktband till djuren (totemism)
- ett animistiskt tänkande
- respekt för förfäderna, tillbedjan av de avlidna
- bundenhet till stammen

- betonandet av samfundets välbefinnande
- religiösa experter, t.ex. spåmän, medicinmän, schamaner, häxor
- en cyklisk tidsuppfattning

För tre poäng krävs det att man i svaret har förstått naturreligionerna korrekt. Utöver detta har svaret mer ingående behandlat åtminstone två av de förutnämnda karaktärsdragen eller i korthet nämnt flera av karaktärsdragen. För de högre poängen krävs det att flera drag har behandlats ingående.

Uppgift 2

För var och en av punkterna a–c ges högst två poäng. För ett poäng räcker det inte med att symbolen kopplas ihop med rätt religion, utan utöver detta bör svaret även innehålla grundläggande kunskaper om symbolens betydelse, till exempel symbolens namn. Om symbolens betydelse har förklarats väl, men religionen är fel, kan man för var och en av punkterna a–c få högst en poäng.

a)

Symbolen hör samman med taoismen, men även mer allmänt med Kinas religioner. Det rör sig om yin–yang-symbolen (eller jin–jang) för vilken även benämningen taiji används. Symbolen beskriver världsalltets två urkrafter. Dessa krafter är varandras motsatser, men samtidigt kompletterar de varandra och är beroende av varandra. Yin representerar bland annat det feminina, passivitet och mörker, yang i sin tur maskulinitet, aktivitet och ljus. I alla ting finns både yin och yang (vilket också kommer till uttryck i symbolen: i den mörka delen finns en ljus prick och vice versa). Inom taoismen strävar man efter att bringa dessa två motkrafter i balans, i harmoni. Detta kommer också till uttryck i de kampgrenar, den kost och den kinesiska läkarvetenskap som har tagit intryck av taoistiskt tänkande.

b)

Symbolen hör samman med buddhismen. Det rör sig om det åttafaldiga hjulet som hänvisar till den ädla åttafaldiga vägen. Var och en av hjulets åtta ekrar symboliserar en del av vägen (rätt uppfattning, avsikt, tal, handlande, livsföring, ansträngning, uppmärksamhet, koncentration). De olika delarna av vägen kan delas in i vishet, självkontroll och koncentration och de stöder alla varandra. Enligt buddhismens fjärde ädla sanning upphör lidandet när man vandrar den ädla åttafaldiga vägen.

c)

Symbolen hör samman med hinduismen. Det rör sig om om-stavelsen, hinduismens heligaste stavelse. Den symboliserar brahman och hela universum. Om är hinduismens heliga språk, sanskrit. Stavelsen inleder och avslutar hinduiska mantran. Inom hinduismen finns det många tolkningar av stavelsetecknets symbolik.

Uppgift 3

I ett gott svar granskar examinanden frågan om människans ondska uttryckligen i Bibeln. Svaret förmår i stora drag beskriva berättelser i Nya och Gamla testamentet som på ett centralt sätt hör samman med ämnet: till exempel människans skapelse, syndafallet, brodermordet, syndafloeden, berättelser om Jesu verksamhet och undervisning samt Jesu död. Svaret kan även behandla Paulus undervisning om hur synden påverkar människorna.

För tre poäng räcker det med att man behandlar människans ondska i antingen Gamla eller Nya testamentet. För de högre poängen förutsätts det att frågan behandlas på ett mångsidigt sätt i avseende på både Gamla och Nya testamentet.

Uppgift 4

Ett gott svar diskuterar finskhetens och lutherdomens relation genom att ta upp exempel från olika tidsperioder. Svaret kan byggas upp på flera sätt. Svaret kan till exempel ta ställning till det uttalande som Kati Niemelä gör i ingressen, och diskutera saken till exempel ur följande synvinkel: handlar det uttryckligen om en fråga som skiljer generationer åt. Svaret kan även byggas upp kronologiskt eller tematiskt. Lutherdomens och finskhetens relation och förändringar under olika perioder kan granskas kronologiskt till exempel ur följande perspektiv:

- Ända sedan 1500-talet (reformationen) har lutherdomen påverkat den finska kulturen på ett djupt och mångfasetterat sätt, och lutherdomen var länge den enda tillåtna religionen (med undantag av vissa dispenser för de ortodoxa).
- Under det nationella uppvaknandets tid på 1800-talet bands finskheten nära samman med lutherdomen, om man också hämtade material till den nationella identiteten från Kalevalas folkdiktning (en finsk forntida folkstro som föregick kristendomen).
- Under inbördeskriget år 1918 och perioden efter det föreställde man sig att kyrkan stödde den vita sidan: det lutherska Finland var utpräglat det vita Finland.
- Efter att religionsfrihetslagen trädde i kraft på 1920-talet utträdde en del finländare ur kyrkan (antalet förblev dock litet); det ansågs länge, särskilt på landsbygden, att en god medborgare tillhörde den lutherska kyrkan.
- Under andra världskriget deltog kyrkan i krigspropagandan och i att hålla soldaternas stridsvilja uppe.
- Efter kriget kritiserades särskilt i 1960- och 1970-talens vänstersinnade kretsar lutherdomens och finskhetens allians: hemmet, religionen och fäderneslandet.
- Nuförtiden arrangeras till exempel högtidsgudstjänster och andaktsfulla tillställningar vid hjältegravarna på självständighetsdagen.
- De nära banden mellan kyrka och stat har upplösts, men riksdagen öppnas med en gudstjänst och de ministrar som hör till kyrkan svär tjänsteeden med handen på Bibeln.
- Den lutherska kyrkan har fortfarande en särställning i Finland; största delen av befolkningen är medlemmar av den.
- I det pluralistiska och mångkulturella Finland är relationen mellan finskhet och lutherdom inte längre självklar: många har ingen personlig relation till lutherdomen.

Svaret kan även byggas upp tematiskt genom att räkna upp olika kulturella, samhälleliga, rättsliga och politiska synvinklar under olika tidsperioder, till exempel på följande sätt:

- folkbildning och skriftspråk
- den lutherska regementslärares följder för relationerna mellan kyrka och stat, samt för rättssystemet
- väckelserörelsernas betydelse
- bildkonst, musik, litteratur
- religionsfrihetslagen och religionsutövningen
- kyrkans och statens relationer (statskyrka, folkkyrka)
- den nordiska välfärdsstaten och lutherdomen

För tre poäng krävs det exempel från åtminstone tre tidsperioder. För de högre poängen förutsätts det att lutherdomen och finskheten granskas på ett mångsidigt sätt under olika tidsperioder.

Uppgift 5

Svaret diskuterar om människan behöver religionen och till vad. Det anges skäl för den ståndpunkt som väljs. Svaret kan byggas upp på flera sätt, till exempel genom att allmänt diskutera argument för och emot. Utgångspunkt kan också tas i antingen en vetenskaplig eller en religiös världsåskådning samt i olika vetenskapsområden, till exempel filosofins, religionsvetenskapens och psykologins, perspektiv. Svaret kan även, genom att ange skäl, ta ställning till uppgiftens påstående att människan av naturen är en religiös varelse. Frågan kan behandlas till exempel ur följande synvinklar:

- förklarar livets grundfrågor (födelse, död, livets mening, lidandets problem)
- konstruktion av världsbilden (vetenskap/tro)
- moralens grund (värden, lagar, det goda livet)
- skuld, försoning och förlåtelse
- religionskritik (ateisterna, fritänkarna)
- att uppleva det egna livet som betydelsefullt
- samhällelig betydelse
- övergångsritererna

För tre poäng förutsätts det att svaret diskuterar åtminstone två synvinklar genom att ange skäl, alternativt nämner svaret i korthet flera av synvinklarna. För de högre poängen krävs det att religion förstås i en mer allmän mening än som ett begrepp som hänсыftar på en religion, till exempel kristendomen.

Uppgift 6

Ett gott svar diskuterar relationerna mellan den ortodoxa kyrkan och den ryska staten ur både kyrkans och statsmaktens perspektiv. Efter Sovjetunionens sönderfall blev den ortodoxa kyrkan fri att verka och religiositeten började öka. Detta syns framförallt i den ortodoxa kyrkans förbättrade ställning och växande popularitet bland såväl folket som statsmakten. Majoriteten av ryssarna ser sig själva som ortodoxa. Den ortodoxa tron uppfattas även som en del av den ryska kulturen och nationella identiteten.

Den ortodoxa kyrkan intar en aktad ställning och en synlig roll i dagens Ryssland. Efter Sovjetunionens sönderfall har den ryska statsmaktens företrädare strävat efter att stärka relationerna mellan staten och den ortodoxa kyrkan. Några av de personer som innehar ledaruppgifter inom staten uppträder som aktivt ortodoxkristna (jfr bilden av president Putin och patriarken Kirill). På motsvarande sätt har den ortodoxa kyrkans ledare varit synligt närvarande till exempel vid installationen av presidenter (t.ex. Jeltsin, Putin). Alltemellanåt har det förts fram att den ortodoxa kyrkans särställning borde stärkas genom grundlagen och att det på motsvarande sätt borde införas begränsningar för nya religiösa rörelser i Ryssland. Även den ortodoxa kyrkan, särskilt de nationalisterna som verkar inom den, har varit aktiva i detta slags strävanden.

Den ryska statsledningen drar även politiskt fördel av landets ortodoxa historia och nationella identitet. När president Putin angav skäl för varför Krim borde "återbördas" till Ryssland hänvisade han bland annat till Kievrikets härskare, fursten Vladimir den store som år 988 lät sig döpas uttryckligen i Kiev. Då kom Kiev allt mer att befinna sig inom Bysans och den ortodoxa kyrkans inflytelsesfär. Rysslands kristna kultur byggde i stor utsträckning på den bysantinska kulturen (jfr citatet.) Efter Sovjetunionens sönderfall ville många ortodoxa kyrkor i tidigare sovjetiska länder ta starkt avstånd från Ryssland. Till exempel i Ukraina lämnade församlingar Rysslands kyrkas gemenskap och anslöt sig till andra patriarkat.

Rysslands ortodoxa kyrka och dess patriark samt biskopar har kritiserats för att upprätthålla för nära relationer till statsmakten. Det antas att den ortodoxa kyrkan behandlas bättre än andra religioner. Ryssland är ett mångkulturellt land och där finns företrädare för många religioner, bland annat en stor muslimsk befolkning.

För tre poäng förutsätts det att frågan diskuteras antingen ur statsmaktens eller ur den ortodoxa kyrkans perspektiv och att det hänvisas till både citatet och bilden. För de högre poängen förutsätts det att frågan granskas på ett mångsidigare sätt såväl ur statsmaktens som ur kyrkans perspektiv och även att det material som bilden och citatet tillhandahåller utnyttjas. Ett svar som ger de högre poängen diskuterar även, som del av den nuvarande situationens bakgrund, revolutionens och kommunismens följdverkningar för kyrkan och tsarens ställning inom kyrkan.

Uppgift 7

Ett gott svar granskar människohandeln och de därmed förknippade frågorna (t.ex. prostitution, tvångsarbete, organhandel) uttryckligen ur den kristna etikens perspektiv. I svarets centrum står den kristna människosynen. Enligt denna har Gud skapat människan till sin avbild, så varje människas liv är heligt och okränkbart samt har ett egenvärde. Varje människa har ett grundläggande människovärde, som bör tas i beaktande i behandlingen av henne. Ingen människa får behandlas som ett medel för en annan människas syften. Till den kristna etikens centrala principer hör även nästankärleken, som utkristalliserar sig i den gyllene regeln och det dubbla kärleksbudet. Frågan kan även granskas ur andra perspektiv: människohandelns offer (extrem fattigdom), kyrkans hjälparbete (diakoni, internationell diakoni), kyrkans ställningstaganden (t.ex. ställningstaganden mot våld och människohandel) eller lagen och rätten (jfr de tio budorden, mänskliga rättigheter och kristen etik). Även historiska exempel är möjliga (t.ex. hur man under kristendomens historia har förhållit sig till slaveriet).

Det ges inga extra poäng om frågan granskas i ljuset av andra etiska teorier. För tre poäng förutsätts det att svaret har behandlat åtminstone ett problem som hör samman med människohandeln på djupet, ur den kristna etikens perspektiv. Alternativt har svaret ur den kristna etikens perspektiv presenterat allmänna problem som hör samman med människohandeln. För de högre poängen krävs det att de frågor som sammanhänger med människohandeln har behandlats på ett mångsidigt och djupt sätt ur den kristna etikens perspektiv.

Uppgift 8

Såväl läromässiga meningsskiljaktigheter i ämbetsfrågor (kvinnopräster samt utnämningar som Lutherstiftelsen och Missionsprovinsen i Sverige och Finland gjort) som sexual-etiska frågor, bland annat frågan om samkönade parrelationer, har utmanat enheten inom Finlands evangelisk-lutherska kyrka. Bakomliggande orsaker till meningsskiljaktigheterna är även olika uppfattningar om Bibeln och dess tolkning.

De första kvinnliga prästerna vigdes till tjänst i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland år 1988. Numera är ungefär hälften av prästerna kvinnor. Även om kvinnoprästfrågan redan har avgjorts finns det fortfarande grupper inom kyrkan (t.ex. i Lutherstiftelsens tjänst), som inte godkänner prästvigning av kvinnor och som vägrar att tjänstgöra vid en kvinnas sida. Enligt dem som representerar dessa grupper handlar det om bibelsynen och om att prästämbetet knyts till könet. Enligt en sådan tolkning är kvinnligt prästerskap obiblskt. I sina motiveringar hänvisar de snarast till fyra ställen i Nya testamentet (tolv manliga apostlar, en mans hustru, kvinnan bör tåla i församlingen, mannens läroämbete). Förespråkarna menar å sin sida att Bibelns och särskilt Nya testamentets helhetsteologi inte kopplar ihop prästämbete och kön. Enligt dem låter inget av de enskilda bibelställen eller ingen helhetsstrategi förstå att bara en man kan undervisa, döpa eller leda nattvardsliturin.

En annan meningsskiljaktighet som hänger samman med ämbetsförståelsen är förknippad med verksamheten inom en kristen sammanslutning, Missionsprovinsen i Sverige och Finland. Den har vigt egna biskopar och präster, vilka snarast har en bakgrund inom Lutherstiftelsen. Ledningen för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland anser att detta slags utnämningar strider mot kyrkolagen och betyder att man utträder ur kyrkans gemenskap. De personer som har vigts till tjänst på ett sådant sätt har också förlorat sina prästrättigheter i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

Även frågor som gäller sexuella minoriteter, i synnerhet homosexuella, och ett könsneutralt äktenskap och förändringar av lagstiftningen, har brutit ner kyrkans enhet. Ärkebiskop Kari Mäkinens och även andra biskopars homopositiva utsagor och det lagförslag om ett könsneutralt äktenskap som antogs i riksdagen har lett till att människor utträtt ur kyrkan. Även några av kyrkans biskopar motsätter sig öppet den könsneutrala äktenskapslagen. Enheten knakar även i fogarna med avseende på synen på själva äktenskapet. Även i denna fråga framhävs skillnaderna vad gäller den kristna traditionen, läran och bibeltolkningen. Inom kyrkan opponerar man sig mot ett könsneutralt äktenskap med många olika argument (t.ex. fortplantningsargumentet, det är emot Bibeln, homosexualitetens onaturlighet, rentav syndighet, barnets rätt till en far och en mor, kärnfamiljen som samhällets pelare, det heterosexuella äktenskapets norm).

För tre poäng förutsätts det att svaret i allmänna ordalag diskuterar åtminstone två perspektiv på varför kyrkans enhet rämnar, eller alternativt diskuterar ett perspektiv tillräckligt ingående. För de högre poängen krävs det att frågan granskas ur flera synvinklar och att svaret motiveras. Det ses som en särskild merit om svaret hänvisar till kyrkans definition av enhet, enligt vilken kyrkans enhet förutsätter enighet i fråga om evangeliets lära och sakramentens förvaltande. Prästens kön eller människans parrelationsform är inte väsentliga frågor med tanke på människans frälsning eller sakramentens giltighet.

Uppgift +9

I uppgiften ombeds examinanden bedöma påståendet "alla religioner strävar mot samma mål men på olika sätt". Ett gott svar kan byggas upp på flera sätt. Svaret kan till exempel utgå från olika definitioner av religionens natur (exklusiv, inkluderande, pluralistisk religion). Påståendet är förenligt med en pluralistisk religion, enligt vilken alla religioner är likvärdiga och innehåller samma sanningar även om de uttrycks på olika sätt. Man kan även argumentera för påståendet i ljuset av en definition av en inkluderande religion, enligt vilken även andra religioner kan ha rätt och ge uttryck för samma tro. De religioner som har uppstått i Asien (hinduism, buddhism, shintoism) och några av kristendomens inriktningar innehåller till exempel pluralistiska och inkluderande föreställningar. Påståendet är inte representativt för en exklusiv religion, enligt vilken andra religioner inte innehåller någon sanning och religionens utövare endast kan representera en religion.

Ett gott svar granskar påståendet utifrån olika religioners perspektiv och anger skäl både för och emot påståendet till exempel utifrån följande synvinklar:

- Religionerna strävar efter att ge svar på grundfrågor som rör existensen och dess betydelse.
- Religionerna innehåller en förståelse av livet efter detta, en högre makt eller gudom som äras/tillbes och som man eftersträvar gemenskap med.
- I religionerna eftersträvas frälsning i livet efter detta eller befrielse från detta liv.
- Religionerna betonar det goda livets (handlingar) betydelse för livet här och nu och/eller livet efter detta.
- Religionerna svarar mot människans sociala behov (gemenskap).
- Religionernas ritualer och deras betydelse för att nå målet.
- Religionernas heliga litteratur för att uppnå målet.
- Religionernas läromässiga betoningar för att uppnå målet.

I ett 3–4 poängs svar bedöms påståendet genom att man jämför åtminstone två religioners perspektiv. Då räcker det med att man anger skäl antingen för eller emot påståendet. I ett 5–6 poängs svar bör påståendet bedömas genom att man jämför flera religioners perspektiv. Dessutom anges skäl både för och emot påståendet. För de högsta poängen (8–9 p.) krävs det att påståendet bedöms ur många synvinklar genom att man jämför olika religioner. Det bör ges underbyggda argument både för och emot påståendet.

Uppgift +10

Kristendomen spreds till Nordafrika redan under de första kristna århundradena. Trots att islam sedan 600-talet har brett ut sig stort i området har några av de ursprungliga kristna kyrkorna (bl.a. Etiopiens kyrka, den koptiska kyrkan) fortlevt där. I och med det kristna missionsarbetet och kolonialtiden från och med 1800-talet kristnades Afrikas västkust och Sydafrika snabbt. Kristendomen kom till Afrika i både den katolska och den protestantiska formen. (karta 2) Islam har behållit sin ställning i Nordafrika, medan kristendomen har gjort det samma i kontinentens mellersta delar och på dess södra spets. I kontinentens mellersta delar lever också fortsättningsvis företrädare för naturfolkens religioner. Idag utgör de kristna ungefär hälften av Afrikas befolkning. Enligt vissa beräkningar kommer Afrika inom den närmaste framtiden att bli världens mest kristna kontinent. (karta 1)

Missionsarbetet i Afrika genomgick en förändring från och med 1960-talet, då staterna började bli självständiga. Man ville se mera afrikaner bland kyrkornas ledarskap. Vid sidan av de traditionella kyrkosamfunden finns det numera tusentals kyrkor med afrikanskt ursprung (t.ex. den kyrka som Simon Kimbangu grundade i det belgiska Kongo) i Afrika. Dessa kyrkor är självständiga i förhållande till de traditionella kyrkorna och ofta även läromässigt självständiga och färgade av den afrikanska kulturen och levnadssättet. Ledarskapet i de självständiga afrikanska kyrkorna består av nationella arbetare. Den afrikanska kristendomen har sina egna teologiska betoningar (bl.a. de svartas teologi, befrielse-teologin). Afrikas kyrkor strävar i sin verksamhet efter att vara självförsörjande och deras målsättning är att utföra eget missionsarbete. Det missionsarbete som de västerländska kyrkorna utför i 2000-talets Afrika utgörs i allt högre grad av internationell diakoni, utvecklings-samarbete och humanitär hjälp. De fria riktningarna, bland annat pingstväckelsen, har fått allt starkare fotfäste i dagens Afrika.

De europeiska kolonialmakterna delade på 1800-talet upp nästan hela Afrika mellan sig. Eftersom de nya makthavarna endast godkände det missionsarbete som deras egna kyrkor utförde delades Afrika upp mellan de olika kyrkosamfunden. Vart och ett av de traditionella kyrkosamfunden har alltså sina egna starka understödsområden i Afrika. Den medvetna betoningen av den egna särskilda kvaliteten som kännetecknar den afrikanska kristligheten uppstod också som en motpol till de kristnas imperialistiska förtryck. I dagens Afrika upplever också traditionella föreställningar ett uppsving och nyreligiösa rörelser sprider sig. (karta 2)

I Afrika finns det många hiv-positiva och aids-sjuka. 2/3 av dem lever i det Afrika som finns söder om Sahara, särskilt i Sahelområdet och i Centralafrikanska republiken. Särskilt dystra sjukdomsområden är de områden som står under den katolska kyrkans inflytande. Det här beror i hög grad på den katolska sexualiteten som förbjuder preventivmedel. Enligt genetisk forskning härstammar hiv-infektionen från Afrikas västliga och mellersta delar där den uppstod på 1800-talets slut eller i 1900-talets början, alltså under kolonialväldets och det intensiva missionsarbetets tid. Man började dock rapportera om hiv-infektionen först på 1980-talet. (karta 3) Det förutsätts inte att ens ett gott svar behandlar hiv, men däremot förutsätts det att man begriper att infektionsområdena sammanhänger med den katolska kristligheten.

I ett 3–4 poängs svar krävs det att kristendomens ställning eller inverkan i dagens Afrika granskas genom att det hänvisas till den information som två av kartorna ger. För 5–6 poäng krävs det att kristendomens ställning och inverkan granskas på ett mångsidigt sätt och att det hänvisas till den information som åtminstone två av kartorna ger. I ett svar som ger de högsta poängen (8–9 p.) granskas frågan mångsidigt och djupt och det hänvisas till alla kartor.